

HELENA SŁOTWIŃSKA

ZNACZENIE EDUKACJI RELIGIJNEJ W BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

THE SIGNIFICANCE OF RELIGIOUS EDUCATION IN BUILDING UP CHRISTIAN IDENTITY

A b s t r a c t. The article discusses the problem of the significance of education in building up Christian identity. It consists of four parts that concern: 1) the definition of identity (identity in the sociological, psychological and religious aspects, as well as in logic and philosophy), 2) the definition of Christian identity and its determinants, 3) the foundations of the identity of a Christian, that is: the Bible and the Christian doctrine, 4) presenting religious education as the foundation of building up Christian identity. Christian identity is basically acquired by being born in a Christian family. It is subjected to the laws of development, during which also its determinants change. On the other hand, religious education constitutes aid in finding proper answers to questions that are concerned with one's identity; and this aid cannot be substituted by anything, as it supports Christians in their deep reflection on the truths: about sacraments and Christians' sacramental life, about the significance of prayer, and also about practices and about the experienced religious customs.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: religious education, Bible, sacraments, identity, Christian identity, Christian doctrine, prayer.

W rozwiązywaniu problemu dotyczącego znaczenia edukacji w budowaniu tożsamości chrześcijańskiej biorą udział następujące zagadnienia szczegółowe, a mianowicie: określenie tożsamości i wskazanie na jej różne ujęcia (1), podanie definicji tożsamości chrześcijańskiej oraz jej wyznaczników (2), wskazanie na Biblię i doktrynę chrześcijańską jako podstawy do określenia

tożsamości chrześcijanina (3) oraz ukazanie edukacji religijnej jako fundamentu pod budowanie tożsamości chrześcijańskiej (4).

1. TOŻSAMOŚĆ – JEJ ISTOTA I RÓŻNE UJĘCIA

Tożsamość – według *Uniwersalnego Słownika Języka Polskiego* – to: „bycie tym samym, identyczność”; „świadomość siebie, swoich cech i własnej odrębności”; „fakty, cechy, dane personalne pozwalające wyróżnić, rozpoznać, zidentyfikować jakąś osobę”; „świadomość wspólnych cech i poczucie jedności”¹. *Encyklopedia Katolicka* określa tożsamość jako „stałe właściwości charakterystyczne dla przedmiotu, osoby, bądź grupy, umożliwiające ich rozpoznanie, identyfikację, porównanie i odróżnienie”².

Tożsamość można różnie ujmować, zarówno w aspekcie socjologicznym, psychologicznym, religijnym (np. w religii katolickiej, protestanckiej, prawosławnej, w judaizmie, islamie itd.), a także w logice i w filozofii.

a) W aspekcie *socjologicznym* (i religijnym) tożsamość tworzą cechy decydujące o przynależności jednostki do struktury społecznej, narodowej (i religijnej), a także podzielany z innymi sposób rozumienia, przeżywania i działania, współokreślający poczucie wspólnotowości oraz odrębności³. W kontekście społecznym występuje (1) *tożsamość jednostki* oraz (2) *tożsamość zbiorowości*. Ta pierwsza dotyczy jednostki, która na podstawie własnych wyobrażeń, sądów i przekonań przypisuje sobie wyróżniające ją cechy, decydujące o jej przynależności do określonych struktur społecznych i narodowych. Natomiast tożsamość zbiorowości (zbiorowa pamięć) wyraża się w podobnym sposobie rozumienia, przeżywania i działania członków, współokreśla w przekazie pokoleniowym poczucie wspólnotowości oraz odrębności. W procesie socjalizacji jednostka kreuje swoją tożsamość osobistą i społeczną. Będąc związana z różnymi grupami społecznymi, rozumie przekazywane treści społeczne, a na drodze interakcji przyjmuje je jako własne oraz działa zgodnie z nimi. Ponadto na podstawie określonych cech, wzmocnionych emocjonalnie i wartościująco, umieszcza siebie w określonej grupie etnicznej, narodowej i wyznaniowej. Jednostka, w zależności od tego do ilu grup przynależy, tyle może mieć – wpływających na jej osobowość – tożsamości społecznych (np. tożsamość polską, chrześcijańską,

¹ *Uniwersalny Słownik Języka Polskiego*. T. 4. Red. S. Dubisz. Warszawa 2003 s. 96.

² M. JEŻOWSKI. *Tożsamość*. W: *Encyklopedia Katolicka* (dalej: EK) t. 19 kol. 946.

³ M. JEŻOWSKI. *Tożsamość* kol. 946.

katolicką), ale wsobną tylko jedną. Tożsamość zakorzenia jednostkę w życie społeczne, łączy w niej cechy indywidualne i społeczne, życie prywatne oraz życie wspólnotowe zbiorowości. W związku z tym człowiek może funkcjonować w kilku wymiarach, np. jako „ja”, Polak i katolik. Tożsamość – tam, gdzie istnieje świadomość swojej odrębności – pełni funkcję filtru, który jedne elementy przyjmuje i włącza je do dziedzictwa kulturowego, a inne odrzuca. W zależności od żywotności kultury danej grupy społecznej, umiejętności łączenia przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, troski o własną tożsamość oraz otwartości na kulturę innych, a także poczucie zagrożenia, tożsamość będzie się rozwijać albo słabnąć. Istnieje tożsamość: (1) *zamknięta*, którą cechują: dominacja opozycji i przeciwieństw w stosunku do „innych”, słaba ich znajomość i brak zaciekawienia poznawczego, obawa i lęk przed „innymi” oraz uprzedzenia w stosunku do nich; (2) *otwarta*, która zakłada postawę dialogu w stosunku do „innych” – widzianych nie jako „obcy”, lecz jako „odmienni” – traktowanych z zainteresowaniem i otwartością na wzajemne ubogacanie⁴.

We współczesnej socjologii trudno mówić o jasnym pojęciu tożsamości. Używa się go bowiem w zakresie szerokim i w dość swobodny sposób w odniesieniu do czyjegoś poczucia jaźni, czyichś uczuć i poglądów dotyczących jego samego, jak np. w terminach „tożsamość płci” lub „tożsamość klasowa”. Tak np. J. Bancroft wymienia siedem funkcji, które mogą spełniać zachowania seksualne, a na pierwszym miejscu umieszcza twierdzenie, iż „Uprawianie seksu pomaga w nabywaniu tożsamości związanej z własną płcią (czucie się «w pełni mężczyzną» czy «w pełni kobietą»)»⁵. Niektórzy uważają, że nasza tożsamość jest pochodną oczekiwań przypisanych do ról społecznych, które pełniimy, a które następnie internalizujemy, czyli kształtuje się ona przez proces socjalizacji. Inni zakładają, że konstruujemy naszą tożsamość w sposób bardziej aktywny, korzystając z materiałów, z którymi mamy kontakt w toku socjalizacji lub pełnienia ról. Należy zauważyć, iż kiedy przedstawiamy samych siebie innym, prezentujemy często „różne” tożsamości. Stąd rodzi się pytanie, czy istnieje jakaś autentyczna jaźń lub tożsamość poza różnymi maskami, jakie pokazujemy przy spotkaniach z innymi⁶. Wpływ na to,

⁴ Por. L. DYCZEWSKI. *Tożsamość. 3. Aspekt socjologiczny*. EK t. 19 kol. 948-949.

⁵ J. BANCROFT. *Sexual motivation and behavior*. W: B. Parkinson, A.M. Colman (red.). *Emotion and motivation*, London s. 58-75; cyt. za: D. DOLIŃSKI, W. ŁUKASZEWSKI. *Typy motywacji*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. T. 2: *Psychologia ogólna*. Red. J. Strelau. Gdańsk 2000 s. 474.

⁶ AK. *Tożsamość [identity]*. *Słownik Socjologii i Nauk Społecznych*. Red. G. Marshall; red. pol. wyd. M. Tabin. Warszawa 2006.

w jaki sposób podmiot zaczyna spostrzegać samego siebie, mają zachowania autoprezentacyjne⁷. Motywacji do takich działań upatruje się nie tylko w chęci obrony poczucia własnej wartości, lecz także w rozwijaniu oraz kształtowaniu pożądanej tożsamości społecznej i osobistej. Zatem, nieco paradoksalnie, człowiek zmienia się pod wpływem udawania, że jest kimś innym aniżeli jest rzeczywiście⁸.

b) W sensie *psychologicznym* „tożsamość jest to doświadczeniowo–poznawcza odpowiedź na pytanie: «kim jestem»”⁹. Tożsamość ta kształtuje się od najwcześniejszego okresu życia (jej wczesne formowanie się ma charakter nieświadomy i automatyczny) na bazie introjekcji i identyfikacji. Jej początki są osadzone w interakcji jednostki z jej najbliższym otoczeniem społecznym, a zwłaszcza z osobami znaczącymi. Czymś kluczowym dla formowania się tożsamości osobistej (głównie przypada ono na okres adolescencji) są interakcje pomiędzy jednostką a społeczno-kulturowym kontekstem jej życia¹⁰.

c) Tożsamość, identyczność, w *logice*, to stosunek zachodzący między danym przedmiotem a nim samym; według zasady tożsamości (prawa logiczne) z każdego zdania wynika (przez implikację) samo to zdanie¹¹.

d) Tożsamość, identyczność, w *filozofii*, „stanowi to, co sprawia, że dany przedmiot jest całkowicie podobny do innego; stąd rozumienie jest często sprowadzeniem nowej informacji do tego, co już wiemy, co określa się jako identyfikację bądź utożsamienie”¹².

e) *Tożsamość religijna* jest „odwołującą się do sfery komunikacji oraz socjalizacji samoidentyfikacją osoby (grupy) z tradycją religijną, obejmującą wiedzę, wartości i normy moralne, symbole, zwyczaje, rytuały i działania”¹³. Tożsamość ta jest traktowana jako proces samookreślenia się osób oraz przystosowania ich do religijnych komponentów otoczenia, a także jako wynik kategoryzacji efektów tej adaptacji dokonywanych w stosunku do nich

⁷ Autoprezentacja jest to podejmowanie przez podmiot takich działań ukierunkowanych na sterowanie wrażeniem wywieranym na partnerze interakcji, które wpływają na pożądane przez podmiot reakcje owego partnera wobec niego: Zob. D. DOLIŃSKI. *Inni ludzie w procesach motywacyjnych*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. T. 2: *Psychologia ogólna*. red. J. Strelau. Gdańsk 2000 s. 507.

⁸ Z. DOLIŃSKI. *Inni ludzie* s. 509.

⁹ M. JEŻOWSKI, *Tożsamość* s. 946.

¹⁰ E. BRYGOŁA. *Tożsamość. 2. Aspekt psychologiczny*. EK t. 19 kol. 947-948.

¹¹ *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*. T. 6. Red. B. Petrozolin-Skowrońska. Warszawa 1998 s. 433; por. W. OKOŃ. *Nowy Słownik Pedagogiczny*. Wyd. 3. Warszawa 2001 s. 409.

¹² W. OKOŃ. *Nowy Słownik* s. 409.

¹³ M. JEŻOWSKI. *Tożsamość. 1. Aspekt religijny*. EK t. 19 kol. 946.

przez innych ludzi. Tożsamość religijna stanowi element tożsamości osobistej (indywidualnej). Jej zaś wymiar religijny jest wynikiem członkostwa – nabytego najczęściej przez urodzenie – w grupie religijnej, gdzie na gruncie wspólnie wyznawanej religii dana osoba buduje obraz samej siebie. Identyfikowanie się zaś z grupą (autoidentyfikacja) pomaga jej regulować swoje stosunki społeczne wewnątrz grupy oraz w odniesieniu do członków innych grup religijnych oraz wyznaniowych. Indywidualna tożsamość religijna w interakcyjnym społeczeństwie podlega nieustannemu procesowi formowania i modyfikowania. Osoba bowiem eksperymentuje oraz modeluje i dostosowuje do społecznych oczekiwań poszczególne elementy systemu religijnego poznawane w procesie socjalizacji¹⁴.

Należy dodać, iż tożsamość religijna jest wyznacznikiem przynależności społecznej oraz częścią tożsamości obywatelskiej. Przynależność religijna do danej społeczności stanowi istotny element tożsamości, którą konstytuuje przestrzeganie panujących w niej norm postępowania. Tożsamość religijna jest wspomagana przez uczestnictwo społeczne osoby w życiu rodziny, parafii, środowiska lokalnego i kraju oraz kształtuje się w trakcie socjalizacji i pełnienia ról społecznych. Zatem, tożsamość religijna i tożsamość społeczna wzajemnie się wzmacniają i przenikają¹⁵.

2. TOŻSAMOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA I JEJ WYZNACZNIKI

Chrześcijańska tożsamość kształtuje się podobnie jak tożsamość religijna. Uwzględnia jej aspekt socjologiczny i psychologiczny, koncentrując się jednak głównie na konfesji chrześcijańskiej. Tożsamość chrześcijańska jest zatem samoidentyfikacją osoby z tradycją religii chrześcijańskiej, obejmującą wiedzę, wartości i normy moralne, symbole, zwyczaje, rytuały i działania. Chrześcijański wymiar tożsamości nabywa się zasadniczo przez urodzenie w rodzinie chrześcijańskiej, w której na gruncie wspólnie wyznawanej wiary dziecko buduje obraz samego siebie. Tożsamość chrześcijańska podlega prawom rozwoju, w czasie którego widoczne są jej wyznaczniki, w czym niezastąpioną rolę odgrywa edukacja religijna.

Jezus Chrystus dla tych wszystkich, którzy chcą być Jego uczniami (chrześcijanami), jako podstawowy znak rozpoznawczy, określający kim są i do kogo

¹⁴ EK t. 19 kol. 946-947.

¹⁵ Tamże kol. 947.

należą – znak tożsamościowy, wyznaczył przykazanie nowe – wzajemną miłość. Uczynił to w bardzo ważnym momencie, w czasie Ostatniej Wieczery, w mowie pożegnalnej, mówiąc: „Przykazanie nowe daję wam, abyście się wzajemnie miłowali, tak jak Ja was umiłowałem. Po tym wszyscy poznają, żeście uczniami moimi, jeśli będziecie się wzajemnie miłowali” (J 13,34-35). Ten podstawowy znak tożsamości chrześcijan, czytelny dla wszystkich, chrześcijanie powinni traktować równocześnie jako wezwanie skierowane do nich przez Chrystusa, aby żyli nowym życiem, rządzącym się miłością na wzór miłości Chrystusa do nich oraz miłości między Bogiem Ojcem i Synem Bożym¹⁶.

Tożsamość chrześcijan żyjących w pierwszym wieku, objawiającą się w: zachowywaniu nauki Apostołów, wspólnocie życia i posiadania dóbr materialnych, wspieraniu materialnie potrzebujących, sprawowaniu Eucharystii, modlitwie, ukazuje św. Łukasz w *Dziejach Apostolskich*¹⁷. Świadectwem dotyczącym tożsamości chrześcijan, żyjących w II wieku, jest *List do Diogneta*¹⁸. Wymieniono tam liczne wyznaczniki ich tożsamości, odpowiadające wymaganiom Ewangelii¹⁹.

Całe wieki krwawych prześladowań chrześcijan²⁰, począwszy od tych (pożarcie przez dzikie zwierzęta, spalanie żywcem, krzyżowanie) za panowania Nerona (54-68)²¹, Domicjana (81-96), Trajana (98-117)²², Marka Aure-

¹⁶ Por. *Pismo Święte Nowego Testamentu w 12 tomach. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*. Red. E. Dąbrowski, F. Gryglewicz. T. 4: *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*. Oprac. L. Stachowiak. Poznań–Warszawa 1975 s. 308.

¹⁷ Pot. Dz 2,42-47.

¹⁸ Przekład polski: A. ŚWIDERKÓWNA. W: *Ojcowie Żywi*. Kraków 1978-1998 (14 tomów). Red. oprac. M. Starowieyski t. 8 s. 359-375. Jest to apologia napisana prawdopodobnie w Aleksandrii, pod koniec II wieku, w formie listu do wpływowego poganina Diogneta. Rozpoczyna się od przytoczenia pytań Diogneta dotyczących chrześcijaństwa. Następnie zawarta jest krytyka kultów pogańskich i formalizmu żydowskiego oraz wzniosłość moralna życia chrześcijan, co pozwala rozwinąć, a następnie uzasadnić tezę podkreślającą, iż czym dusza jest w ciele, tym chrześcijanie w świecie.

¹⁹ Chrześcijanie – jak wynika z niniejszego Listu – żyją jakby byli tutaj obcymi, nie mieli na ziemi swojej ojczyzny, lecz byli obywatelami nieba. Błogosławią tych, którzy ich prześludują. Spełniają dobre uczynki, a mimo to są karani jak zbrodniarze. Podsumowaniem tych wyznaczników tożsamości ówczesnych chrześcijan jest obrazowe stwierdzenie: czym dusza jest dla ciała, tym chrześcijanie są w świecie. W końcowych słowach Listu jest wezwanie do Diogneta, aby przyjął chrześcijaństwo, które przez miłość Boga i bliźniego prowadzi do prawdziwego szczęścia i radości: Cyt. za: F. DRĄCZKOWSKI. *Patrologia*. Pelplin–Lublin 1998 s. 81-83.

²⁰ Zob. H. SŁOTWIŃSKA. *Wychowawcza wartość wzorów osobowych*. Lublin 2008 s. 80-104.

²¹ O męczeństwie pierwszych chrześcijan świadczy historyk rzymski Tacyt, a także papież św. Klemens w *Liście do Koryntian*: zob. LG III s. 1286-1287.

²² W czasach rządów Trajana poniósł śmierć męczeńską, pożarty przez dzikie zwierzęta,

liusza (161-180), Dioklecjana (284-305), stanowiły i będą stanowić nadal aż do końca świata dla męczenników okazję do odważnego manifestowania swojej tożsamości chrześcijańskiej poprzez przyznawanie się do swojego Mistrza, do wiary świętej²³, do Kościoła²⁴, religii²⁵, tradycji religijnej. Tak samo różne heroiczne cnoty, praktykowane przez świętych wyznawców, są dla chrześcijan, żyjących w różnych wiekach, wyzwaniem do ubogacania komponentów swojej tożsamości²⁶.

Należy zauważyć, iż wraz z rozwojem chrześcijaństwa pojawiały się coraz większe rozbieżności doktrynalne dające początek herezjom. Następnie jedność Kościoła została rozerwana przez wyodrębnienie się prawosławia i protestantyzmu, to spowodowało, że Kościół katolicki podejmował próby wyraźnego określania swojej tożsamości, co było równoznaczne z tożsamością chrześcijanina – katolika²⁷.

około roku 107, św. Ignacy Antiocheński, po św. Piotrze drugi biskup Kościoła w Antiochii. W Liście, wysłanym w drodze do Rzymu, napisał między innymi o swojej gotowości na śmierć: „Pozwólcie mi stać się pożywieniem dla dzikich zwierząt, dzięki którym dojdę do Boga [...] Proście za mną Chrystusa, abym za sprawą owych zwierząt stał się żertwą ofiarną dla Boga [...]”: Z Listu św. Ignacego Antiocheńskiego, biskupa i męczennika, do Rzymian: LG IV s. 1277.

²³ W trudnych czasach zmagania katolicyzmu z luteranizmem zmarł w więzieniu umęczony za wiarę, w r. 1620, św. Jan Sarkander (ur. 1576), proboszcz w Holeszowie. Papież Pius IX, powiedział o nim: „[...] nawet wrogów religii zdumiał, mężnie znosząc przeróżne katusze i nową palmą męczeństwa ozdobił Kościół katolicki... Uknuto przeciw niemu zarzut rzekomej zdrady ojczyzny, wtrącono sługę Bożego do więzienia i wzięto na tortury. On jednak trwał mężnie i nieustanną modlitwą się wzmacniał. Poszarpany i połamany, bez władzy w ciele, ale duchem silny nie zaprzestał chwalić Boga [...]”: Z *bulli beatyfikacyjnej papieża Piusa IX*: LG II s. 1462-1463.

²⁴ Za ekumeniczną jedność Kościoła poniósł śmierć męczeńską w Witebsku, 12 XI 1623 r., urodzony w rodzinie prawosławnej, a po przyjęciu wiary katolickiej, bazylianin i arcybiskup Połocka, św. Jozafat Kuncewicz (ur. 1580). Z encykliki papieża Piusa XI, *Ecclesiam Dei* (AAS 15[1923] 573-582): LG IV s. 1342-1343.

²⁵ Śmiercią męczeńską zginął w Janowie Podlaskim w r. 1657, zamęczony przez prawosławnych kozaków, z nienawiści do religii katolickiej, św. Andrzej Bobola (ur. 1591), jezuita, wędrowny misjonarz (LG II s. 1429), o którym papież Pius XII napisał, iż „Przerazić może wspomnienie okrutnych cierpień, które zniósł nieustraszony w wierze polski męczennik, a świadectwo przez niego złożone zalicza się do najszlachetniejszych wśród tych, które sławi Kościół”: Z encykliki papieża Piusa XII *Invicti athletae Christi* (AAS 49 [1957] 321-331: LG II s. 1432-1433).

²⁶ Zob. H. SŁOTWIŃSKA. *Wychowawcza wartość* s. 183-457.

²⁷ Pierwsze herezje grożące jedności Kościoła, to m.in.: militaryzm, gnostycyzm, manicheizm, montanizm, arianizm, nestorianizm, monofizytyzm. Od wieku IX chrześcijaństwo zachodnie i bizantyjskie coraz bardziej oddalały się od siebie (przyczyny polityczne, społeczne, religijne i kulturowe), co doprowadziło, w roku 1054 do tzw. schizmy wschodniej i wyodręb-

3. BIBLIA I DOKTRYNA CHRZEŚCIJAŃSKA PODSTAWĄ DO OKREŚLENIA TOŻSAMOŚCI CHRZEŚCIJANINA

Podstawą dla określenia tożsamości wyznawców Chrystusa we wszystkich Kościołach chrześcijańskich jest święta księga chrześcijaństwa, natchniona przez Boga – Biblia, składająca się z ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Księgi te zawierają chrześcijański depozyt wiary, który stanowi normę dla powstających formuł wiary. Najbardziej przystępnym sposobem wyrażenia doktryny chrześcijańskiej są symbole wiary: nicejsko-konstantynopolitański, apostołski i atanazjański, które przyjmują główne wyznania chrześcijaństwa zachodniego: katolicyzm²⁸, luteranizm, ewangelicyzm zreformowany, anglikanizm, baptycyzm czy metodyzm. Poszczególne artykuły wiary zostały później, zwykle przez orzeczenia soborów, pogłębione i rozwinięte.

Doktryna chrześcijańska – w oparciu o Biblię – obejmuje następujące zasadnicze prawdy: prawda o Bogu w Trójcy Jedynym, o człowieku, o zbawieniu, o Kościele, o pneumatologii, eschatologii, o sakramentach, o liturgii, pokucie, o Matce Bożej²⁹.

nienia prawosławia. W wieku XVI doszło do reformacji i rozłamu Kościoła Zachodniego oraz powstania protestantyzmu (Kościół ewangelicko-luterański; ewangelicko-reformowany; Kościół anglikański). Reformę katolicką przeprowadził Sobór Trydencki (1545-1563), określając doktrynę o sakramentach, kulcie i organizacji Kościoła. Sobór Watykański I (1869-1870) położył akcent na łacińską tradycję chrześcijańską i prymat papieża. Z kolei Sobór Watykański II (1962-1965) wypracował nowe rozumienie tożsamości Kościoła katolickiego – otwartość na świat (Konst. *Gaudium et spes*), dialog z pozostałymi wyznaniem chrześcijańskimi oraz innymi religiami, a także niewierzącymi, dialog ekumeniczny odnośnie do prawd doktrynalnych. Te wysiłki są podejmowane dla dobra Ewangelii oraz świata – budowania w nim pokoju, sprawiedliwości społecznej, rozwoju kultury, obrony godności każdego człowieka poprzez likwidację różnych form ucisku i zniewolenia. Por. M. RUSECKI. *Chrześcijaństwo*. W: *Religia. Encyklopedia PWN*. T. 2. Red. T. Gadacz, B. Milerski. Warszawa 2001 s. 487-489; B. KUMOR. *Chrześcijaństwo*. II. *Dzieje*. EK t. 3 kol. 402-406.

²⁸ Zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994 (dalej: KKK), cz. 1: *Wyznanie wiary* nr 26-1065 s. 21-258.

²⁹ Chrześcijaństwo, jako religia monoteistyczna przyjmuje: a) **istnienie osobowego Boga, w Trójcy Świętej Jedyne**: Ojca, Syna i Ducha Świętego, Stworzyciela całego świata i człowieka – świata duchowego i materialnego, który jest Bogiem osobowym i miłosiernym. Każda z Osób Boskich ma tę samą jedną boską naturę. Bóg podtrzymuje stworzony świat w istnieniu (*creatio continua*, opatrność Boża); b) **Człowiek** według chrześcijaństwa jest istotą cielesną i duchową, stworzoną przez Boga na Jego obraz i podobieństwo. Okazując nieposłuszeństwo Bogu, popełnił grzech i pozostaje w stanie grzechu (grzech pierworodny). W tej trudnej dla człowieka sytuacji z pomocą przychodzi mu Bóg, zawierając z nim przymierze celem zbawienia ludzkości i przemiany świata. Towarzysząc w ciągu wieków poszczególnym pokoleniom, objawia im swoją wolę przez wydarzenia i słowo oraz posyła im – wybranych spośród nich

Wymienione wyżej podziały chrześcijaństwa równocześnie spowodowały, iż w poszczególnych wyznaniach chrześcijańskich komponenty tożsamości chrześcijańskiej nie były już identyczne. W ramach wyznań chrześcijańskich istnieją nie tylko małe, ale i większe rozbieżności w stosunku do wyznawanych prawd wiary i obyczajów³⁰.

– proroków dla podtrzymywania nadziei na zbawienie; c) Kiedy nastąpiła „pełnia czasów”, daje Bóg ludzkości pełne objawienie swojej woli przez wcielenie **Syna Bożego** w naturę ludzką (unia hipostatyczna). W wyniku cudownego poczęcia za sprawą Ducha Świętego, Jezus Chrystus narodził się z Maryi Dziewicy; d) Maryja doznaje czci jako **Matka Boża**. Dogmat o tej godności Maryi orzeczono na Soborze Efeskim w 431 roku; e) Całe życie Jezusa Chrystusa miało charakter zbawczy, którego punktem kulminacyjnym było misterium paschalne (męka, śmierć, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie i zesłanie Ducha Świętego); f) W misterium paschalnym dokonano się odkupienie i zbawienie człowieka. Jest ono darem łaski Bożej, którą człowiek może przyjąć z nadzieją i wiarą; g) Chrystofanie po zmartwychwstaniu Jezusa i zesłaniu Ducha Świętego ostatecznie dopełniły powstania **Kościola** – nowego Ludu Bożego i Mistycznego Ciała Chrystusa – w którym dokonuje się zbawienie. Jest on: jeden, święty, katolicki (powszechny) i apostołski, a przynależność do niego następuje przez przyjęcie kerygmatu i chrztu; h) Kontynuacja w ten sposób rozpoczętej drogi do zbawienia dokonuje się zarówno w Kościele dzięki przyjmowaniu sakramentów; i) w **pokucie**; j) w uczestnictwie w **liturgii**; k) w przestrzeganiu norm **Dekalogu**, z podkreśleniem przykazania miłości oraz odrzuceniem egoizmu i zła. Doktryna chrześcijańska obejmuje także: l) **pneumatologię** – naukę o Duchu Świętym (I. *P. katolicka*. A. NADBRZEŻNY. EK t. 15 kol. 878-881; II. *P. prawosławna*. H. PA-PROCKI. EK t. 15 kol. 881-883; III. *P. protestancka*. M. WALUŚ. EK t. 15 kol. 883-884) oraz: l) **eschatologię** – naukę o kresie istnienia świata i człowieka (zob. *Eschatologia*. EK t. 4 kol. 1105 nn.; Cz. S. BARTNIK. *Mysł eschatologiczna*. Lublin 2002); por. M. RUSECKI. *Chrześcijaństwo* s. 490-492; por. R. ŁUKASZYK. *Chrześcijaństwo*. III. *Doktryna*. EK t. 3 kol. 410-413.

³⁰ Wśród istniejących rozbieżności w chrześcijaństwie należy wymienić: a) w nauce o **Trójcy Świętej** (prawosławie przyjmuje tylko symbol wiary nicejsko-konstantynopoliński) i w **antropologii** są tylko różnice nieznaczne; tak samo niewielkie różnice (dotyczą one dróg prowadzonych do zbawienia) występują w **chrystologii** i **soteriologii**, gdyż tajemnicę Chrystusa oraz dokonane przez Niego zbawienie i odkupienie, jako fundament doktryny, przyjmują wszystkie Kościoły; b) w **pneumatologii** rozbieżności między poszczególnymi wyznaniem są dość znaczne, a dotyczą one zwłaszcza roli Ducha Świętego w przekazie objawionej doktryny przez Urząd Nauczycielski Kościoła; c) również znaczne różnice występują w hamartiologii, dotyczącej istoty skutków grzechu łącznie z grzechem pierworodnym, a także możliwości ich odpuszczenia; d) największe różnice występują w **eklezjologii** (katolicy uznają bosko-ludzką naturę Kościoła, rolę kolegium biskupów z papieżem jako głową i hierarchiczną strukturę kapłaństwa – protestanci i prawosławni nie uznają prymatu papieża; katolicy stosują zasadę: jedność Pisma Świętego, *Magisterium Ecclesiae* i Tradycji; prawosławni uznają: Pismo Święte i Tradycję 7. pierwszych soborów; protestanci – prymat Biblii (*sola scriptura*), w **sakramentologii** (protestanci uznają tylko Chrzest i Eucharystię; niektóre wspólnoty protestanckie nie uznają sakramentu święceń) i **mariologii** oraz **kulcie świętych** (protestanci nie uznają kultu Matki Bożej i świętych): zob. M. RUSECKI. *Chrześcijaństwo* s. 492. Spośród religii mono-teistycznych nie uznają istnienia Trójcy Świętej: judaizm oraz islam.

4. EDUKACJA RELIGIJNA FUNDAMENTEM W BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Młody człowiek już od pierwszych lat swojego życia, przez sam fakt urodzenia się w rodzinie chrześcijańskiej, otrzymuje możliwość identyfikowania się z tradycją religii chrześcijańskiej, na którą składają się: doktryna, wartości i zasady moralne, znaki, symbole, obrzędy i zwyczaje religijne. Wyznając zaś z biegiem lat coraz doskonalej swoją wiarę, buduje obraz samego siebie.

Dzięki tej identyfikacji dziecko może regulować swoje stosunki społeczne wewnątrz rodziny, w stosunkach sąsiedzkich, a także w odniesieniu do członków innych grup religijnych i wyznaniowych. Dzięki tym różnym stosunkom społecznym jego tożsamość chrześcijańska będzie podlegać nieustannemu procesowi formowania i modyfikowania.

Dużym zaskoczeniem, a nawet wstrząsem dla młodego człowieka, jest uświadomienie sobie faktu, iż religia, którą wyznaje wraz ze swoimi rodzicami i sąsiadami, nie jest jedyną. Z biegiem czasu zaczyna patrzeć krytycznie na pluralizm religijny. Widzi wielość religii jako „towar” wystawiony na sprzedaż na rynku świata, w którym jest również religia wyznawana przez niego, ta konkretna, w której wyrastał do tej pory. Religie te, jak każdy towar, prócz prawdziwej zawartości mają zewnętrzne opakowania, które zachwycają, kuszą, prowokują, ale mogą też kupującego wprowadzić w błąd. Stąd konieczność zerwania opakowania i poznania prawdziwej zawartości tego, co znajduje się wewnątrz. W tym zaś ogromną rolę odgrywa edukacja religijna, ponieważ dogłębna znajomość doktryny i zasad postępowania będzie stanowić mocne punkty odniesienia dla określenia swojego miejsca w danym środowisku.

Stąd, pierwszą czynnością – przed „zachwytem” jakąś nową religią – powinno być dogłębne poznanie wyznawanej przez siebie religii: jej podstaw biblijnych, doktryny³¹, obrzędów i zwyczajów religijnych, tej w której młody człowiek wyrastał i już dość dużo o niej wie. Do tej pory żył życiem religijnym i moralnym swoich rodziców i najbliższych. Jego tożsamość kształtowała się na zasadzie bezkrytycznego przyjmowania ich ocen czy interpretacji oraz traktowania ich jako własnych (introjekcja). Całkowicie identyfikował się z nimi, co sprawiło, że jego tożsamość rozwijała się przechodząc poszczególne etapy. Wczesne formowanie się jego tożsamości miało zatem

³¹ Dla chrześcijan – katolików obowiązujący jest *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994 (KKK).

charakter nieświadomy i automatyczny. W wieku dorastania, od 11. do 18. roku życia, znalazł się – bezkrytyczny dotąd religijny młody chrześcijanin – również w okresie dojrzewania biologicznego i wszechstronnego rozwoju, kształtowania swego światopoglądu, narastających konfliktów z dorosłymi i zacieśniania więzi z grupami rówieśniczymi.

Młody człowiek, wraz z rozwojem myślenia i świadomości, stawał się coraz bardziej refleksyjny, zaczął – z dotychczasowych sposobów określania siebie – jedno wybierać, a inne odrzucać. I tak doszło do okresu, w którym zaczął zadawać sobie pytania: Kim ja właściwie jestem? Jaką rolę odgrywa wiara w moim życiu? Czy ja jestem sobą jako chrześcijanin? Dla znalezienia właściwych odpowiedzi na tak postawione pytania, konieczne jest podjęcie głębokiej refleksji w celu konfrontacji swojej przeszłości z teraźniejszością w świetle właściwej dla swego wyznania doktryny oraz praktyk i zwyczajów religijnych. Dużą pomocą dla tejże refleksji są prawdy o sakramentach i o swoim życiu sakramentalnym, poczynając od chrztu świętego³² i Eucharystii³³, a następnie refleksja nad prawdami o sakramencie pokuty i pojedna-

³² Człowiek rozpoczyna swoją życiową drogę jako chrześcijanin w sakramencie chrztu (zob. *Sakrament chrztu*: KKK 1213 nn.). Sakrament ten, zanurzając przyjmującego chrzest w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa, oczyszcza go z grzechu pierwotnego (starszych także z grzechów własnych) i obdarza go godnością dziecka Bożego, powołanego – po życiu w wierności Bogu – do przebywania w niebie. Na ten wielki Boży dar, jakim jest chrzest, przyjmujący go powinien odpowiedzieć gorliwością w realizowaniu wynikających z niego zobowiązań, takich jak: unikanie czynów niemoralnych, dawanie świadectwa Chrystusowi, pomnażanie talentów, postępowanie jak dziecko światłości, składanie Najświętszej Ofiary, współpraca z Bogiem na drodze do szczęśliwej wieczności, osiągnięcie pełnego podobieństwa do Chrystusa (zob. *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Wyd. 3. Katowice 1994; H. SŁOTWIŃSKA, W. GŁOWA. *Przepowiadanie o sakramentach w katechezie i homilii*. Lublin–Przemyśl 2001 s. 51-80). Będzie to tematem do refleksji nad tożsamością chrześcijańską oraz jej dalszym rozwojem. O tym obowiązku Kościół będzie przypominał każdego roku w liturgii wigilii Wielkanocy, a także podczas uczestnictwa w liturgii chrztu świętego.

³³ Drugim wielkim darem dla chrześcijanina i tematem do refleksji nad swoją tożsamością, a równocześnie pomocą do jej budowania, jest Eucharystia – Najświętsza Ofiara, uczta paschalna oraz pamiątka męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa (zob. *Sakrament Eucharystii*, KKK 1322 nn.). Wiele znaków zapytania stawia już samo uczestnictwo we Mszy świętej. Chodzi o realizowanie istotnych warunków stawianych uczestniczącym w tej „wielkiej Tajemnicy wiary”. Są one podane w konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* Soboru Watykańskiego II, w której zapisano: „Kościół [...] bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie podczas tego misterium wiary nie byli obecni jako obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy tę tajemnicę dobrze zrozumieli, w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, ale także razem z nim, uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednic-

nia³⁴, bierzmowaniu³⁵ i sakramencie małżeństwa³⁶. Ponadto bardzo waż-

twem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie z sobą, aby w końcu Bóg był wszystkim we wszystkich” (KL 48). Zatem konfrontacja swojego uczestnictwa we Mszy świętej ze stawianymi wymaganiami, mianowicie uczestnictwa świadomego, czynnego i pobożnego; konfrontacja swojego słuchania słowa Bożego (czytania biblijne, homilia, kazanie) ze stawianym wymaganiem bycia „kształtowanym przez słowo Boże”; konfrontacja swojego przyjmowania Komunii św. z wymaganiem „posilania się Ciałem Pańskim”; refleksja nad swoją postawą wdzięczności wobec Boga i ludzi; nad swoją gotowością do ofiarowania siebie Bogu (bycie do Bożej dyspozycji, gotowość na spełnianie woli Bożej) oraz ludziom („być dobrym dla każdego, jak chleb”, pomoc w rodzinie, w szkole, w parafii). Por. W. GŁOWA. *Eucharystia. Msza święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą*. Przemysł 1987 s. 63-76. Następne pytania dotyczące uczestnictwa we Mszy świętej wynikają z przeżywania obecnych w niej momentów ciszy [przed Mszą św., w akcie pokuty, po wezwaniu do modlitwy „Módlmy się”, po czytaniach biblijnych lub po homilii, w czasie okazywania Świętych Postaci („podniesienie”), przed i po Komunii św.] (W. GŁOWA. *Eucharystia* s. 76-84) oraz odczytywania znaków, symboli i gestów stosowanych we Mszy świętej: Zgromadzenie eucharystyczne, celebrans główny, ołtarz – stół eucharystyczny, ambona – stół słowa Bożego, chleb i wino, krzyż ołtarzowy, naczynia i szaty liturgiczne, światło (świece), kadzidło, gesty i postawy liturgiczne (Tamże s. 110-146).

³⁴ Z sakramentem chrztu i Eucharystią związany jest sakrament pokuty i pojednania (Zob. *Sakrament pokuty i pojednania*, KKK 1422 nn.). Podstawowe prawdy, obecne w obrzędach niniejszego sakramentu, to: trynitarny wymiar sakramentu pokuty i pojednania; Bóg – Ojcem miłosierdzia i bogatym w miłosierdzie; Męka i śmierć krzyżowa Chrystusa – źródłem Bożego miłosierdzia; Duch Święty – zesłany przez Ojca „na odpuszczenie grzechów”; społeczny wymiar grzechu; potrzeba wewnętrznego nawrócenia; pokuta – zmianą sposobu myślenia i postępowania; odpuszczenie grzechów dokonuje się przez posługę Kościoła; Kościół na wzór Chrystusa okazuje miłość grzesznikom (por. H. SŁOTWIŃSKA, W. GŁOWA. *Przepowiadanie o sakramentach* s. 237-252).

³⁵ Podstawową odpowiedzią na dar Ducha Świętego, otrzymany w sakramencie bierzmowania, jest życie według Ducha (por. Ga 5,16-17. 22-23a.24-25 – Mając życie od Ducha, do Ducha się stosujemy), a to znaczy: być świątynią Bożej chwały, być wobec świata świadkiem Ewangelii Chrystusowej, osiągnąć doskonałość na miarę pełni Chrystusowej, dojść do pełni prawdy (zob. MR s. 70°-73°): We wszystkich kolektach Mszy św. z udzielaniem sakramentu bierzmowania są prośby o przyjście Ducha Świętego, z tym, że każda z nich kładzie akcent na inny dar tegoż Ducha. Są to: uczynienie bierzmowanych świątynią chwały (1), uczynienie ich wobec świata świadkami Ewangelii Pana Jezusa Chrystusa (2), dojście do doskonałości na miarę pełni Chrystusowej (3) oraz doprowadzenie ich do pełni prawdy (4). Fakt, iż bierzmowani, jako namaszczeni, czyli prawdziwi chrześcijanie, przez otrzymanie daru Ducha Świętego uczestniczą głębiej w posłaniu Jezusa Chrystusa i w pełni Ducha Świętego, są równocześnie zobowiązani, aby całe ich życie wydawało „miłą Bogu wonność Chrystusa” (KKK 1294). Zatem mają oni obowiązek tak żyć, aby swoim postępowaniem doprowadzali innych do umiłowania Boga aż do tego stopnia, żeby stali się oni miłymi Bogu, jak miłym był Mu Jego Syn, Jezus Chrystus. Ponadto, uczestnictwo w Chrystusowym namaszczeniu na króla, kapłana i proroka zobowiązuje do głoszenia Ewangelii, składania duchowych ofiar w łączności z Ofiarą Najświętszą (por. 1 P 2,5; Hbr 10,14) oraz poddanie całego świata pod Boże panowanie. Pomocą do życia według Ducha są przede wszystkim błogosławione skutki bierzmowania, to

ną pomocną w głębokiej, naukowej refleksji nad swoją tożsamością religijną jest modlitwa³⁷.

Młody chrześcijanin w podejmowaniu refleksji nad swoją tożsamością nie jest osamotniony. Mieszkając na terenie określonej parafii, ma nieustannie możliwość zarówno poznawania obowiązującej go doktryny (katecheza³⁸,

znaczy: owoce, jakie przynosi Duch Święty do serc bierzmowanych.

³⁶ Z pozostałych sakramentów, niezbędnym do podjęcia poważnej refleksji celem potwierdzenia swojej tożsamości, jest sakrament małżeństwa (zob. Sakrament małżeństwa, KKK 1601 nn.), wymagający – od zawierających go – postawy dojrzałości oraz odpowiedzialności przede wszystkim za tę osobę, którą wybiera się za towarzysza na całe życie, za dzieci, jako owoc małżeństwa, za rodzinę. Jako pomoc do refleksji służą następujące zagadnienia: Trzy dobra a równocześnie wymagania miłości małżeńskiej: 1) jedność i nierozzerwalność; 2) wierność miłości małżeńskiej; 3) otwartość na płodność; pouczają o nich słowa przysięgi małżeńskiej; prawdziwa miłość zatem to „całościowość”, mieszcząca w sobie wszystkie elementy osoby, zmierzająca do jedności osobowej, która nie tylko łączy w jedno ciało, ale prowadzi do tego, by było tylko jedno serce i jedna dusza; taka miłość wymaga nierozzerwalności i wierności w całkowitym wzajemnym obdarowaniu i otwiera się ku płodności. Są to normalne cechy charakterystyczne dla każdej naturalnej miłości małżeńskiej, ale małżeństwo sakramentalne nie tylko te cechy oczyszcza i wzmacnia, ale wynosi tak, że stają się wyrazem wartości prawdziwie chrześcijańskich.

³⁷ Dobrym sprawdzianem tożsamości wierzącego chrześcijanina jest refleksja nad miejscem i wartością modlitwy w życiu (zob. modlitwa w życiu chrześcijańskim: KKK 2558 nn.). Modlitwa jest również ważną pomocą w budowaniu swojej tożsamości. Refleksją należy objąć: a) istotę modlitwy: jest to „wzniesienie duszy do Boga”; dialog – rozmowa z Bogiem; b) Rodzaje i formy modlitwy: oprócz modlitwy prośby, która najczęściej jest odmawiana, ważna jest także modlitwa wstawiennicza – prośba na rzecz drugiego, także nieprzyjaciela; modlitwa uwielbienia – „bezinteresowne” uwielbianie i wysławianie Boga dla Niego samego, dlatego, że jest Bogiem; modlitwa dziękczynienia – dziękowanie za wszelkie Boże dobrodziejstwa, również te w formie krzyża; Modlitwa Pańska „Ojcze nasz”; Pozdrowienie Anielskie „Zdrowaś Maryja”; Credo „Wierzę w Boga Ojca...”; Modlitwy ze Mszy świętej”; Litanie; modlitwa do Anioła Stróża, do św. Patrona, udział w nabożeństwach (Nieszpory, Droga Krzyżowa, Gorzkie Żale), modlitwa przy posiłkach, pozdrowienia chrześcijańskie: „Szczęść Boże”; „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”, „Chrystus zmartwychwstał” itp.

³⁸ Katecheza powinna nabrać wymiaru ekumenicznego. „Realizuje się on przede wszystkim przez wykład całego Objawienia, którego depozytu strzeże Kościół katolicki w poszanowaniu hierarchii prawd. Na drugim miejscu katecheza podkreśla jedność wiary istniejącą wśród chrześcijan, a równocześnie wyjaśnia utrzymujące się podziały i wskazuje kroki, jakie należy podjąć, by je przezwyciężyć. Katecheza wzbudza i ożywia ponadto prawdziwe pragnienie jedności połączone z miłością do Pisma Świętego, a w końcu angażuje się w przygotowanie dzieci, młodzieży, dorosłych do życia w kontakcie z braćmi i siostrami należącymi do innych wyznań, kultywując własną tożsamość katolicką w poszanowaniu dla wiary innych” (DOK 197). Zob. Katecheza w sytuacji pluralizmu i złożoności (DOK 193-194); Katecheza w relacji do religijności ludowej (DOK 195-196); Katecheza w relacji do judaizmu (DOK 199); Katecheza w kontekście innych religii (DOK 202); Katecheza w relacji do „nowych ruchów religijnych” (DOK 201); Katecheza i kultura współczesna (DOK 202; Zadania katechezy w inkulturacji wiary (DOK 203).

kontakty ze słowem Bożym w czasie liturgii i poza nią na spotkaniach różnych grup formacyjnych i apostołskich), jak i praktykowania wynikających z niej wymagań (angażując się w życie rodziny, w życie społeczności lokalnej, parafii, w grupy charytatywne, koła „Caritas” itp.).

Pomocą do podejmowania refleksji nad swoją tożsamością oraz do nieustannego jej budowania jest niewątpliwie także ciągła pamięć o swojej godności chrześcijańskiej, o czym świadczy prawda o stworzeniu człowieka na „obraz i podobieństwo Boga”³⁹. Godność chrześcijańska jest dopełnieniem godności człowieka będącego „obrazem i podobieństwem Boga”. Stosunek chrześcijanina do Boga, to stosunek dziecka do Ojca, który daje dziecku

³⁹ Bóg stwarzając człowieka, równocześnie podkreśla jego wielkość oraz wyznacza mu zadanie wszechstronnego rozwoju. Daje się bowiem zauważyć różnica pomiędzy sposobem stworzenia człowieka a pozostałymi dziełami stwórczymi. Stwarzając rośliny i zwierzęta lądowe Bóg mówi: „Niech ziemia wyda” (Rdz 1,11), a przy stworzeniu składników natury (sklepienie, słońce, księżyc) Bóg rozkazuje: „Niech powstana” (Rdz 1,6. 14). Natomiast stworzenie człowieka zostało poprzedzone jakimś wyjątkowym zadumaniem i zastanawianiem się Boga. Bóg wypowiada w liczbie mnogiej „uczynimy człowieka na Nasz obraz:, podobnego Nam” (Rdz 1,26). Zmierając do spełnienia swego najgłębszego zamysłu, Bóg wzywa na naradę wszystkie swoje doskonałości, koncentruje się i konsultuje samego siebie, albo radzi się dworu niebieskiego. Po tej szczególnej refleksji Boga następuje akt stwórczy: „Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę” (Rdz 1, 27). W tym zdaniu uderza trzykrotnie użycie czasownika „stworzył!”. Świadczy to o szczególnej doniosłości dokonanego aktu stwórczego, a także o jego szczególnej intensywności. Na uwagę zasługuje wyraźne stwierdzenie o stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boże. Być obrazem Boga, to posiadać wyjątkową relację do Boga, pokrewieństwo z Bogiem obejmujące ludzką cielesność i duchowość. Obraz w oczach starożytnych oznaczał coś więcej aniżeli samo podobieństwo. Stawał się on reprezentantem osoby, którą wyobrażał. Stąd człowiek, choć z prochu powstał i w proch się obróci (por. Rdz 2,7; 3,19), to jednak jest w świecie objawieniem Boga, a szczególnie objawieniem Jego wielkości i dobroci. Stworzony zatem przez Boga człowiek uzyskał już w akcie stworzenia odpowiedni wymiar religijno-moralny. Stworzenie człowieka na obraz i podobieństwo Boga zawiera w sobie zadanie nieustannego wzrastania, aby być coraz wierniejszym obrazem Boga, coraz lepiej reprezentować Boga wobec całego świata. Wartość obrazu bowiem jest uzależniona od jego wierności w stosunku do oryginału. To zaś wzrastanie stanowi proces rozciągający się na całe ludzkie życie, gdyż tylko w ciągu pobytu na ziemi człowiek może się poprawiać i udoskonalać. Śmierć ten proces zamyka. O konieczności wzrastania w doskonałości świadczą ponadto dalsze słowa Boga wypowiedziane do człowieka po jego stworzeniu: „Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną, abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pelzającymi po ziemi»” (Rdz 1,28). Człowiek, z rozkazu Boga, ma panować nad całym stworzeniem i uczynić sobie ziemię poddaną, ma ją ujarzmić. Powinien zatem poznawać jej tajniki, zagadki, prawa, jakimi się kieruje, odkrywać i wykorzystywać jej bogactwa. To wszystko jednak wymaga od niego, aby wzrastał wszechstronnie, a przede wszystkim duchowo, aby przyczyniał się do rozwoju kultury i cywilizacji na świecie.

pokrewieństwo wewnętrzne, które nie ulega zniszczeniu nawet, gdy dziecko porzuca ojca, staje się *synem marnotrawnym*. Jest to wewnętrzny (intymny) stosunek latorośli do winnego krzewu, pozwalający jej czerpać z krzewu krążące w nim życiodajne soki.

Warto dodać, iż ten niezwykle zaszczyt bycia i nazywania się chrześcijanami w sposób szczególnie doceniali dwaj biskupi oraz Ojcowie Kościoła: św. Bazyli Wielki (330-379) i św. Grzegorz z Nazjanzu (330-389). Świadczą o tym następujące słowa wypowiedziane przez św. Grzegorza: „Chociaż więc inni noszą różne imiona czy to po ojcu, czy własne, od swych zawodów lub czynów, to my uważaliśmy za wielki zaszczyt i wielkie imię być i nazywać się chrześcijanami”⁴⁰.

Zarówno o wielkiej godności jak i obowiązkach bycia chrześcijaninem pouczał św. Leon Wielki (†461), papież, w kazaniu o Narodzeniu Pańskim: „Poznaj swoją godność, chrześcijanie! Stałeś się uczestnikiem Boskiej natury, porzuć więc wyrodne obyczaje dawnego upodlenia i już do nich nie powracaj. Pomnij, jakiej to Głowy i jakiego ciała jesteś członkiem. Pamiętaj, że zostałeś wydarty mocom ciemności i przeniesiony do światła i królestwa Bożego. Przez chrzest stałeś się przybytkiem Ducha Świętego, nie wypędzaj Go więc z twego serca przez niegodne życie, nie oddawaj się ponownie w niewolę szatana, bo twoją ceną jest Krew Chrystusa”⁴¹.

Należy zatem zdecydowanie podkreślić, iż ta wielka godność bycia chrześcijaninem zobowiązuje do prawdziwie chrześcijańskiego życia, o czym przypomina jedna z modlitw okresu wielkanocnego: „Boże, Ty ukazujesz błędzącym światło Twojej prawdy, aby mogli wrócić na drogę sprawiedliwości; spraw niech ci, którzy uważają się za chrześcijan, odrzucą wszystko, co się sprzeciwia tej godności, a zabiegają o to, co jest z nią zgodne”⁴².

U chrześcijanina, który w okresie dorastania, dzięki edukacji religijnej, odnalazł własną tożsamość, przeżywanie jej stabilizacji ma miejsce w okresie dorosłości, który się rozpoczyna od 18 roku życia bądź już we wczesnej dorosłości (w latach od 18 do 25-30 roku życia), kiedy pragnie złączyć ją z tożsamością innych. Wówczas bowiem podejmuje ważną decyzję dotyczącą zawarcia związku małżeńskiego, który traktuje w sposób dojrzały, angażuje się także w inne wspólnoty, np. istniejące przy parafii, związki zawodowe,

⁴⁰ Mowa pochwalna św. Grzegorza z Nazjanzu na cześć św. Bazylego Wielkiego (Mowa 43, 15. 16-17. 19-21). *Liturgia Godzin* (dalej: LG). T. 1. Poznań 1982 s. 1030.

⁴¹ Kazanie św. Leona Wielkiego, papieża (Kazanie I o Narodzeniu Pańskim, 1-3) LG I s. 361.

⁴² Kolekta z poniedziałku 3. tygodnia wielkanocnego. MR 1986 s. 202.

prace na rzecz społeczności lokalnej. Na tym etapie rozwoju staje się człowiekiem wrażliwym na potrzeby i cierpienia innych. Taka postawa bywa często podbudowana teologiczną refleksją na temat uczestnictwa we Mszy św. (ofiarowanie siebie bliźnim) oraz praktycznym uczestnictwem w niej. Dzięki znajomości podstaw biblijnych dla swojej wiary oraz całej doktryny chrześcijańskiej, jest otwartym, przygotowanym i gotowym do podjęcia dialogu z przedstawicielami innych religii, a zwłaszcza religii chrześcijańskich. Znajomość zagadnień moralnych oraz potwierdzanie ich swoim życiem pozwala mu na odważne dawanie świadectwa, bez obawy spotkania się z zarzutem: „lekarzu ulecz samego siebie”.

Chrześcijanin, który po 60. roku życia wchodzi w okres starości, ma poczucie, iż jego życie miało sens, osiąga wewnętrzny ład i pokój, którym może nie tylko sam się cieszyć do końca swego życia, ale także obdarowywać nim innych. Zdobył podstawową prawdę o sobie już w okresie dojrzałości, ale równocześnie nieustannie ją budował, ubogacał swojego ducha, podejmował różne wyrzeczenia żyjąc nie egoistycznie tylko dla siebie, ale dla drugich. Z poczuciem swojej godności chrześcijańskiej oraz z uformowaną tożsamością może być bardzo pomocny – nie tylko słowem, ale przede wszystkim przykładem prawdziwie chrześcijańskiego stylu życia – w budowaniu tożsamości chrześcijańskiej nie tylko dla swoich dzieci czy wnuków, ale również dla tych wszystkich, z którymi utrzymuje kontakty sąsiedzkie, towarzyskie i zawodowe.

Nadrzędnym celem niniejszego opracowania było ukazanie wielkiego znaczenia edukacji religijnej w budowaniu tożsamości chrześcijańskiej. Po zaledwie wstępnej analizie dwóch pierwszych punktów niniejszego przedłożenia, łatwo zorientować się, że pojęcie tożsamości chrześcijańskiej jest bardzo szerokie i może być ujmowane wieloaspektowo. Jednak tylko dzięki rzetelnej wiedzy religijnej możliwe jest właściwe zrozumienie tego zagadnienia, a przede wszystkim dawanie o nim świadectwa swoim życiem w pełni chrześcijańskim.

BIBLIOGRAFIA

- BABIŃSKI G.: Religia i tożsamość narodowa – zmieniające się relacje. W: Religia i kultura w globalizacyjnym świecie. Red. M. Kempny, G. Woroniecka. Kraków 1999 s. 197-211.
CHLEWIŃSKI Z.: Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność. Poznań 1991.
CHLEWIŃSKI Z.: Postawy a cechy osobowości. Lublin 1987.
DĄBROWSKI K.: Funkcje i struktura emocjonalna osobowości. Warszawa 1980.
DĄBROWSKI K.: Pasja rozwoju. Warszawa 1982.

- DŁUGOSZ A.: Pismo święte podstawą pełni człowieczeństwa. W: *Pedagogika wiary*. Red. A. Hajduk, J. Mólka. Kraków: Wydawnictwo WAM 2007 s. 249-258.
- DZIEWIECKI M.: Empatia i asertywność jako korelaty dojrzałości człowieka. W: *Studia z psychologii rozwoju*. Red. J. Makselon. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2002 s. 55- 76.
- GAŁDOWA A.: Rozwój i kryteria dojrzałości osobowej. „Przegląd Psychologiczny” 1990 nr 1 s. 13-27.
- GŁAZ S.: Doświadczenie religijne a osobowość. Kraków: Wydawnictwo WAM 2003.
- GÓRSKI K.: *Wychowanie personalistyczne*. Poznań 1936.
- GÓŹDŹ K.: *Teologia człowieka*. Lublin 2006.
- CZERNIK T.: Radykalizm ewangeliczny w życiu społecznym. W: *Per Crucem ad Lucem*. Red. S. Stasiak. Legnica 2013 s. 631-646.
- KOBIERZYCKI T.: *Osoba. Dylematy rozwoju. Studium metakliniczne*. Bydgoszcz 1989.
- KRZYSTEK H.: Rozwój moralny. W: *Studia z psychologii rozwoju*. Red. J. Makselon. Kraków 2002 s. 91-114.
- KULBACKI P.: *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*. Lublin 2013.
- KULPACZYŃSKI S.: *Modlitwa w procesie wychowania do wiary*. W: *Pedagogika wiary*. Red. A. Hajduk, J. Mólka. Kraków 2007 s. 295-309.
- MADEJ-BABULA M.: *Wychowanie religijne w kontekście pedagogiki*. W: *Pedagogika wiary*. Red. A. Hajduk, J. Mólka. Kraków: Wydawnictwo WAM 2007 s. 55-72.
- MARIAŃSKI J.: *Między nadzieją i zwątpieniem. Sens życia w świadomości młodzieży szkolnej*. Lublin 1998.
- MÓŁKA J.: *Wychowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym*. W: *Pedagogika wiary*. Red. A. Hajduk, J. Mólka. Kraków: Wydawnictwo WAM 2007 s. 405-422.
- OLEARCZYK T.: *Rodzina środowiskiem rozwoju oraz ochrony godności i tożsamości ludzkiej osoby*. W: *Pedagogika wiary*. Red. A. Hajduk, J. Mólka. Kraków: Wydawnictwo WAM 2007 s. 97-107.
- OSTROWSKA K.: *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości*. Warszawa 1999.
- PORĘBSKA M.: *Osobowość i jej kształtowanie w dzieciństwie i w młodości*. Warszawa 1991.
- PAWLUCZUK W.: *Wiara a życie codzienne*. Kraków 1990.
- RYDZ E.: *Rozwój decyzji religijnych u młodzieży*. W: *Studia z psychologii rozwoju*. Red. J. Makselon. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2002 s. 143-168.
- SŁOTWIŃSKA H.: *Kształtowanie postaw religijnych na katechezie*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004.
- SŁOTWIŃSKA H.: *Wychowawcza wartość wzorów osobowych*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008.
- STEPULAK M.Z.: *Zaufanie jako czynnik osobowego rozwoju człowieka*. W: *Studia z psychologii rozwoju*. Red. J. Makselon, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2002 s. 169-181.

ZNACZENIE EDUKACJI RELIGIJNEJ W BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

S t r e s z c z e n i e

Artykuł omawia problem znaczenia edukacji w budowaniu tożsamości chrześcijańskiej. Składa się on z czterech zagadnień szczegółowych, które dotyczą: 1) określenia tożsamości (tożsamość w aspekcie socjologicznym, psychologicznym, religijnym, a także w logice i w fi-

lozofii); 2) definicji tożsamości chrześcijańskiej oraz jej wyznaczników; 3) podstaw tożsamości chrześcijanina, którymi są: Biblia i doktryna chrześcijańska; 4) ukazania edukacji religijnej jako fundamentu pod budowanie tożsamości chrześcijańskiej. Tożsamość chrześcijańską nabywa się zasadniczo przez urodzenie w rodzinie chrześcijańskiej. Podlega ona prawom rozwoju, w czasie którego zmieniają się również jej wyznaczniki. Natomiast edukacja religijna jest nie dająca się zastąpić pomocą w znalezieniu właściwych odpowiedzi na pytania dotyczące swojej tożsamości, ponieważ wspiera chrześcijanina w podjęciu głębokiej refleksji obejmującej prawdę: o sakramentach i o swoim życiu sakramentalnym, o znaczeniu modlitwy, a także praktykach i przeżywanych zwyczajach religijnych.

Słowa kluczowe: edukacja religijna, Biblia, sakramenty, tożsamość, tożsamość chrześcijańska, doktryna chrześcijańska, modlitwa.